

TSA SI'I NA NDAА

—Lol'un.

—Lol'un.

—¿Ta ndi'in um?

—Ndi'in hua.

—Ljyan na'an hua cha' ndi'in ndaa 'in um kujui' chin' um 'in hua.

—¿Ta nchca ti' um xi'i um ndaa?

—Nchca ti' hua.

—Quian chin' um ña'an. Nde ndon sca yca chcua um.

—Tsu'hue lyee.

—¿Lo' tsala ndaa nchca ti' um?

—¿Lo' tsala ta ca na 'in um?

—'Tñun bxo sca kilo na. ¿Tsala na nchca ti' um?

—Tsa mblya na nchca ti' hua.

—Tsu'hue lyee. Cujui' hua na 'in um. ¿La chu'hui na 'in um?

—Ni' cuijyin re chu'hui na 'in hua.

—Tsu'hue lyee.

—Nde tñi 'in um, snan yla bxo ntsu'hui lyoo na.

—Tsu'hue lyee.

—Cua' quiaa hua.

—Tsu'hue lyee.

CUA' NGU'YA XAA

—¿Ta tsu'hue yja' um?

—Tsu'hue na. Tson 'a yja' hua.

—Tyitucui lya um, cua' ngu'ya xaa.

—Tsu'hue lyee.

—Lo' que' um cajue co'o na, lo' ndi'a quitson ndaa 'in um
si'yana curosa na.

—Tsu'hue lyee. Ndi'a cutson hua 'in na.

—Lo' cha' cua' mdyi ycu na quija, xacan' tsaa na cua' yca 'in na. Lo' xa quila na yaa na cua' yca, xacan' scua um scuan 'in um, lo' cu na quija tyique' lo'o ndaa.

—Tsu'hue lyee. Ndi'a que' la hua ndaa lo' su'hua hua quijo cune' 'in na, xacan' xun' 'a na.

—Tsu'hue lyee.

TÑAN NDUJUI CUHUE' (Braa cua' scua siin)

—¿A xlya um lo' kujui na cuhue' 'ñan quiaa?

—¿Ta kujui um 'in 'in?

—Cjuin 'in 'in ñan tin'.

—Tsu'hue lyee, quiaa kujui na 'in 'in.

—Tlya ljyaan quiaa lo' kujui na 'in 'in.

—¿Ñi braa kujui um 'in 'in?

—Braa cua' snan tlya cjuin 'in 'in.

—Tsu'hue lyee, quiaa ljyaan xacan'.

(Braa cua' snan tlya xca tsaan can')

—Cua' ngu'ya xaa, tyitucui um lo' kujui na 'in 'in ñii.

—Tsu'hue lyee.

**—Scan' na quiya' 'in, lo' kujui na 'in 'in. Xñi um tsa'an re
si'yana chu'hui tne 'in.**

—Tsu'hue lyee.

—Cua' ngujui 'in ñii.

—Cua' ngujui ta 'in ñii.

—Xico'o um quii' cua lo' xcua quii' 'in.

—Tsu'hue lyee.

**—Ndla um lo' suhui na 'in 'in ñii. Culo co' na 'in 'in ñii. Xñi
um yca quiya' 'in lo' sla na 'in 'in.**

—Tsu'hue lyee.

—Scan' tucui um co' 'in tu'hua yca re.

—Tsu'hue lye.

TSA SI'I NA CUNAN' CUHUE' (Braa cua'

cati)

—¿Tsala ta ca sca ndaan 'in 'in um?

—Tucua ciento ca na.

—¿Ta taa um 'in na lo'o sca ciento tu'hue?

—Taan 'in na cha' na can'.

—Tsu'hue lyee. 'Ya hua sca ndaan 'in si'yana cu'ni hua jaquiton'.

—Tsu'hue lyee. Nde na ñii.

—Tsu'hue lyee, cua' quiaa hua ñii.

(Braa cua' caa)

—Nde tsachin' na cu um.

—Tsu'hue lyee, quia lo'on 'in na la na'an 'ñan.

—Ndi'a ljaan um xiya'.

—Tsu'hue lyee.

(Braa cua' tii)

—Cua' ljyaan xiya'.

—Tsu'hue lyee. ¿Lo' tsala ta ca siya' um si'yana mda yaa' um 'ñan yjui na cuhue' re 'ñan?

—Tu'hua tyi bxo.

—Tsu'hue lyee, nde siya' um. Ncua xu'hue 'in um si'yana mda yaa' um 'ñan.

—A ta quiya' um. Cua' qui'an la na'an 'ñan. Ndi'a chcui' na xiya'.

—Tsu'hue lyee.

TSAA NA TÑAN (Braa cua' scua)

—Lol'un.

—Lol'un.

—Tsaa na tñan cua' ñii.

—Quiaan chin' um ña'an.

—Tsu'hue lyee.

—Nde ndon sca yca chcua um, lo' co'o chin' na cajue.

—Tsu'hue lyee... Nde sa 'in um, ncua xu'hue 'in um.

—Tsu'hue lyee. Su'huan chin' quija 'ñan nu cui'yan, lo' tsaa na tñan.

(Braa cua' cati)

—Cua' mdiyaa na se'en cu'ni na tñan. Ndi'a nga'an xaa quiaa na si'yana ntsu'hui cha' qui'an la na'an tñan.

—Tsu'hue lyee, braa cua' ca'yu siin quiaa na ndi'a. Cua' tyisnan cu'ni na tñan.

A TCA TSAA NA TÑAN CUA' ÑII

—Lol'un.

—Lol'un.

—Tsaa na tñan.

—A tca tsa'an cua' ñii.

—¿Ñi cha' ta?

—Si'yana ti'i nten 'ñan, can' cha' a tca 'a tsa'an cua' ñii. La quiaa tsaa na tñan.

—Tsu'hue lyee. Quiaa tsaa na hcuaa na si'yana a tsa'an scan ti, si'yana tijyo' 'a na.

—Ntsu'hui cha' quitan tsaya' tyijyin yu'hui 'in nten 'ñan, xacan' tca tsaa na tñan.

—Tsu'hue lyee, quiaa tsaa na xacan'.

QUIAA NA LOQUIYA'

—Quiaa na loquiya', quia si'i na ste' na.

—Tsu'hue lyee.

—Lo' xi'i na ste' ngüi' xuhue ti 'in na, si'yana a ntsu'hui 'a ste' ngüi'. Lo' xi'i na cunan' bta cu na la quichen, lo' xi'i na sca kilo teje' 'in na, lo' xi'i na tucua kilo sca co'o na cajue.

—Tsu'hue lyee. Lo' 'ya na qui'o lo' 'ya na tucua mblya nscua' 'in na, lo' quiaa na nde quichen.

—Tsu'hue lyee. Lo' 'ya um nscua' 'in na lo'o nchgaa na nu msi'i na, lo' huare' 'ya hua cuhui' 'in na.

—Tsu'hue lyee.

TÑAN NDYI'O X'ÑAN

Quitsan' 'in um ña'an n'ni yu Xtyun tñan ndyi'o x'ñan. Culoo ndlyi'a ti'in yuu, lo' xa cua' ngula'a ti'in na, xacan' nsu'hua yu tyi'a loo na. Lo' tyi'in na tsa tla, xacan' ca cuti na. Cu'ni cuti yu 'in na lyee ya', lo' culyoo yu quee loo na. Xa cua' ncua cuti na xacan' tyisnan culo yu x'ñan. Lo' ca'an tyaa yu yuu can' chon' cuiya'-x'ñan can', xacan' tsa tyi'in tyaa yu 'in na loo cuaan si'yana quityi na. Cuaña'an tyisnan tñan yu 'in na cunda scaa na. Culo yu 'in na qui'an na tsaya' ta'a na sca ciento na, ta sca ciento tu'hue na sca tsaan. Xa cua' mta'a sca mii na 'in yu, xacan' su'hua yu 'in na ni' horno. Lo' xi'i yu yca que' na, xacan' su'hua yu quii' 'in na tsaya' que' tsu'hue na si'yana a tyi'o yi'a na. Xa cua' mque' na xacan' culyoo yu 'in na xa cua' ngu'hua na. Lo' kujui' yu x'ñan can' lo'o tucua bxo scaa na.

XI' I NA X'ÑAN

—Nchca tin' cha' culo chin' x'ñan 'ñan.

—¿Tsala na nchca ti'?

—Sca mii na nchca tin'.

—¿Ñi xaa ta cua' nchca ti' 'in na?

—La coo' marzo, xacan' nchca tin' 'in na. ¿Tsala ta ca sca na 'in?

—Cui' tucua bxo sca na.

—Cua culo na 'ñan, lo' quitsa' 'ñan xa cua' lca na.

—Tsu'hue lyee, cua quitsan' 'in xa cua' mque' na.

(Coo' marzo)

—Cua' lca x'ñan 'in cha' quia 'ya 'in na, si'yana cua' ngulyon 'in na ni' horno.

—Tsu'hue lyee, su'hua lyiyan' 'in na 'in. Nde llyan lo'on tñi 'in, tucua mii.

—Cui' tsacua ntsu'hui lyoo na.

—Quia lo'on 'in na la na'an 'in stin si'yana cua' tsa' na'an 'ñan lo'o na.

—Tsu'hue lyee.

TÑAN NXU CAJUE

Quitsan' 'in um ña'an n'ni na tñan nxu cajue coo' diciembre. Xa tyi'o na 'ya na quija tla, lo' tsa na chcu snan. Lo' 'ya na sa 'in na, lo' 'ya na sca se'en que' cajue co'o na, lo' 'ya na ndaa que' cu na, lo'o qui'nan chu'hui ndaa cu na, lo' 'ya na teje', lo' 'ya na nguje lo'o quiñan', lo' 'ya na tique 'in na, lo' 'ya na te' cha'an chon' na si'yana a cutsa' tyi'a cajue chon' na. Lo' 'ya na te' quichan' co' na. Lo' xa tiyaa na loo cajue, xacan' tsa jñan na cuijyin cula' na lo'o xcuhui cula' na. Xacan' tsa su na cajue. Xa cua' mtsa'an xcuhui 'in na, xacan' su'hua na 'in na ni' cuijyin 'in na, lo' su la na 'in na. Xa cua' mtsa'an xca na, xacan' su'hua na 'in na ni' cuijyin 'in na. Xa cua' mtsa'an cuijyin 'in na, xacan' scan' na tu'hua na, lo' tyi'in tyaa na tique sii' cuijyin can', lo' tyi'in tyaa na te' tyon chon' na si'yana a cutsa' tyi'a cajue chon' na. Lo' quiaa na xacan'.

Xa cua' nguila na se'en chu'hui cuiya' su'hua na, xacan' xtin' na tu'hua cuijyin 'in na lo' chu'hui cuiya' na cha' tsala tyi'o na 'in na. Lo' xacan' chcu na loo quityi 'in yu x'ñan na. Lo' xacan' quia que' na cajue co'o na, lo' que' na ndaa cu na. Xa cua' mque' ndaa 'in na, xacan' cu na quija tla 'in na. Xa cua' mdyi ycu siin na, xacan' caja' na.

NTÑAN NE' QUITON'

Quitsan' 'in um ña'an ntñan ne' Xtyun quiton'. Culoo tsa loo ne' yuu, lo' xa cua' ya loo ne' 'in na, xacan' tyi'in tyaa ne' 'in na loo cuaan. Lo' xa cua' ngutyi na, xacan' coo ne' 'in na. Lo' xa cua' nguioo na, xacan' su'hua ne' tyi'a loo na si'yana ca cuti na. Lo' xa cua' ncua cuti na, xacan' tyisnan tñan ne' 'in na chon' sca quiton' cula, lo' ca'an tya ne' sca te' chon' quiton' can'. Lo' xacan' tyisnan ycuan' ne' 'in na lo'o yaa' ne' si'yana ca tlyu na. Lo' xa cua' ngutyi na, xacan' culyoo ne' 'in na chon' quiton' cula can'. Lo' tsaquiñan ne' tñan la ne' 'in na tsaya' quinu na ña'an quiton'. Lo' xa cua' ngutyi chin' na, xacan' xiti ne' 'in na lo'o quee si'yana ca tsu'hue ña'an na.

Xacan' tyi'in tyaa ne' 'in na loo cuaan si'yana quityi tsu'hue na. Lo' xacan' tsa 'ya ne' yca que' na. Lo' xo' ti'in ne' 'in na sca se'en ti se'en ntsu'hui cha' que' na, xacan' tyi'in tyaa ne' yca chon' na lo'o sii' na. Lo' xa cua' mque' na xacan' quia yjui' ne' 'in na loquiya'. Lo' xa cua' ncua quiya' na xacan' xi'i ne' na nu najo'o 'in ne' chcui snan.

TÑAN NXU MANGO

Quitsan' 'in um ña'an nsu ne' Xtyun mango coo' mayo. Nchcuen ne' loo yca mango, lo' 'ya ne' sca quiso lyo' ti lo'o sca quiso tlyu, lo' lo'o sca tiso 'ya ne'. Lo' tyisnan su ne' mango lo' su'hua ne' 'in na ni' quiso lyo' ti can'. Lo' cha' cua' mtsa'an na xacan' su'hua ne' 'in na ni' quiso tlyu can'. Lo' cha' cua' mtsa'an quiso tlyu 'in ne', xacan' tucua ne' tiso 'in na, lo' tyi'ya ne' 'in na la lyuu tsu'hue ti si'yana a ca xñan' na. Lo' qui'ya ne' loo yca can', lo' cua ne' 'in na cha' tsala na cua' mdyi'ya ne'. Lo' xacan' su'hua ne' 'in na xiya' ni' quiso tlyu can'. Lo' tyi'in tyaa ne' tique 'in na, lo' ca'an tyaa ne' chon' ne', quiaa ne' la na'an 'in ne'.

Lo' tyi'in tyaa ne' 'in mango can' loo cuaan sca tsaan. Xacan' chu'hui na ni' cuijyin quiche, lo' tyi'in se'en na si'yana cuhuen na. Lo' xa cua' nguhuen na, xacan' quia yjui' ne' 'in na loquiya'.